

СНІГ У ФЛОРЕНЦІЇ

Драматична поема

ДІЙОВІ ОСОБИ

Джованфранческо Рустичі (Старий)

Флорентієць

Двоє ченців

Брат Домінік

Три статуї святих у глибині саду

Дев'ять муз,

вони ж — в подібі карнавальних флорентійок,

вони ж — в подібі преціозних дам

Сублімований чортик

Марієлла

Дія відбувається в монастирі старовинного французького містечка
Тур. XVI століття.

Завіса розсувається, як брама.

ДІЯ I

Глухий закуток монастирського саду. Камінний мур у заростях
малини, у здичавілих нетрях бузини. Час надвечірній. Статуї святих біля
стіни старого храму. Фрагмент високих риштувань і сходи, що ведуть на
риштування — кудись туди, аж під ґотичний дах.

У центрі проста дерев'яна лава, на ній сидить похилений Старий.

З'являються, як тіні, два Ченці, один із фоліантом під пахвою. Але ми
будем звати їх монахами, "чернець"-бо слово чорне і сумне, "монах" —
товсте і значно веселіше.

Перший монах

Іди сюди. Тут затишок, дерева.
То, може, хоч тепер дограємо ту гру.

(Виймає шахи з тайничка оправи і, озираючись, відновлює позицію)

Тут був король. А тут ось королева.
Був хід конем. Я взяв твою туру.
Твій хід. Ходи.

Другий монах (кивнувши на Старого)

А той нас не углядить?
Чого він там сидить, насумрився, — дріма?
Абату донесе, абат нас не погладить.

Перший монах

Та він такий, що вже його нема.
Держись, ходжу. Ти що, мене кусати?

Другий монах

А ти ж як думав? Без ніяких фор.

Перший монах

Його привіз синьйор, такий носатий.
І заплатив. Нещедрий був синьйор.
За догляд, за тапчан, за монастирську юшку.
За місце у землі, бо він йому земляк.

Ну, прийняли. Дали якусь рядюжку.
То він тут сів у затінку й заляк.

Другий монах

Ото не пощастило чоловіку...
А що ж ти тут слона не захистив?

Перший монах

Та бий вже, бий.

Другий монах

Щоб так на схилку віку
із милості попасти в монастир!

Перший монах

Шах королю. Рятуй свою корону.
В Парижі траур, при дворі гризня.
Король умер. І, звісно, хто при ньому
був на коні, — посипались з коня.

Другий монах

То, може, це хтось із вельможних? Може,

(притишив голос)

це сам шу-шу тепер в такій нужді?

Перший монах

Та ні, він щось не схожий на вельможу.
А втім, хто зна, який він був тоді?

Другий монах

(про всяк випадок голосно)

Новий король, є чутка, справедливий!
Новий король є втілення чеснот!

Перший монах

Не говори до яблуні й до сливи.
Чого боїшся, ти ж не гугенот.

Другий монах

А чи не вухо підіслав душпастир?
Щось той старий і вчора тут різьбив.

Перший монах

Мабуть, в миру був непоганий майстер.
Це ж він мені ці шахи і зробив.

Диви, яка робота філігранна!
Які бундючні й пишні королі!
А пішаки — то вбитий, то поранений.
А кінь, ну й кінь! — без вершника в сідлі.

(Підносить до очей малесенькі фігурки)

А королева, страшно взять за талію!

Другий монах

Ти що їх держиш, наче комарів?

Перший монах

Так розтерзали бідну ту Італію.
Все ділять, ділять...

Другий монах

Тихше, ти здурів?

Перший монах

Все в барабани луплять на вербовку.
Їм люди що? Курчата для шулік.

Другий монах

Мовчи, дивись, бо за таку розмовку
щоб хто тебе за ґрати не упік.

Перший монах

Я хіба що, я навпаки. Я зроду.
Я мислі зав'язав на три вузли.
Я просто так, глас божий — глас народу.
При тому королі то й зв'язаних везли.

Другий монах

Мовчи.

Перший монах

Мовчу. Що я сказав такого?
Ти що, не чув подібних таємниць?

Другий монах

Франціск Ассізький промовляв до птиць.
І до вовків. А більше ні до кого.

(Посутеніло. Пролетів кажан. Монах зіщулився, провів його очима.
А інший, яблуко зірвавши над собою, ще надзелень, із хрускотом
гризнув)

Перший монах

Ух, кисле!

Другий монах

Певно, те було солодше.

Перший монах

А скільки раз Адам його вкусив?

Другий монах

Не їж із гілки, подивися, от же
учора вітер спілих натрусив.

Перший монах

А важко жити в світі чоловіку.
Куди не глянеш, все якийсь заперт.
Ото вже як пішло із первовіку,
то так уже на всі віки вперед.
Хоч би й ця гра. Ну чим вона безбожна?
Ось коник білий, коник вороний.

Другий монах

Ти не ропщи. Не можна, то й не можна.
Сам кардинал цю гру заборонив.

Перший монах

Але за віщо?! Чим вона погана?
У шахи ж грали, не якийсь Амур, —
король Альфонс, аптекар Даміано,
раввин Бен-Езра і кривий Тимур.

Другий монах

Це гра персидська, там немає бога.
Ії придумав мусульманський шейх.

Перший монах

Сиди й тремти, душа твоя убога,
то, може, нам що заборонять ще.

Другий монах

Я не тремтю. Тремтить мізерне тіло.
Та тихше, тихше, яблуком хрумтиш!

Вже стільки тих багать одгуготіло,
що мимоволі сядеш та й тремтиш.
Це — гра бісовська.

Перший монах

Що ти, посоромся!

Другий монах

Він десь отам сидить у блекоті.

Перший монах

Колись одна графиня барселонська
то навіть грала в шахи золоті.

Другий монах

Та бог з тобою, тихше, не мели ти!

Перший монах

Свята Тереза грала так, що ну!
Бувало, каже: сотворя молитви,
пора загнати в клітку сатану.

Другий монах

Ой, гріх!

Перший монах

Та скільки там гріха того?

Другий монах

Щось шарудить.

Перший монах

Не наганяй страху.

Другий монах

А як застануть?

Перший монах

Чорта волохатого
я дам себе спіймати на гріху.

Другий монах

Так говорить ченцеві не пасує.
Франціск Ассізький прагнув німоти.
Магнітом слова, сказаного всує,
усяку нечисть можна притягти.

Перший монах

О, вже зоря засвічує лампаду!

Другий монах

О, наче хтось зітхнув віддалеки!

Перший монах

Та кинь боятись. То Мадонна Саду
балакає з Мадонною Ріки.

Другий монах

Щось пролетіло. Чорне, як ворона!

Перший монах

Та вгомонись, кажан або коти.

Другий монах

Щасливий ти, тобі усе Мадонна.
Мені ж усе ввижаються чорти.
Свят-свят, це він. Диви, он причаївся!

Перший монах

Кажу, кажан. Крилом десь ворухнув.

Другий монах

Я ж відчуваю. Грішників наївся,
бо в шию так смолою і дихнув!

(Прошелестів над яблунами вітер. Щось пирснуло в кущах,
захихотіло)

Другий монах

О, чуєш, чуєш, він іще й сміється!
Ходім, бо тут дограти не дадуть.

Перший монах

А що ж йому, чортяці, застається, —
ти так боїшся, що він мусить бути.

(З кущів виходить Чортик волохатий і, помахавши хвостиком
грайливо,
з цікавістю спостерігає гру)

Другий монах

(нажахано, з докором)

Накликав чорта словом необачним.
Ой, наче щось скубнуло. А тебе?

Перший монах

Я не боюсь, то я його й не бачу.
А ти тремтиш, то він тебе й скубе.

(Підкрався Чортик, віхтиком хвоста полоскотав лякливого за вухом)

Другий монах

(увесь омлівши, злякано, ледь чутно)

Ну, чи не взяв би його прах, —
він довго буде ще мене страхати?

Перший монах

А може, навпаки, це твій же власний страх
утілився в щось чорне й волохате?

Другий монах

Причім тут страх? Ти давній казуїст.
Страх був би нереальніший хоч трішки.
А то ж диви, цілком реальний хвіст
і відповідно ратиці і ріжки.

Перший монах

Ну, хочеш, я пройду тобі крізь нього.
Що, пересвідчивсь, де він, де він, де?

(Ступнув до Чортика, той спритно увихнувся,
і знов — для боязливого він є, небоязкий його не помічає)

Другий монах

Людських личин у сатани премного.
Брат Домінік на розвідку іде.

(Ховають шахи в тайничок оправи і, швидко розгорнувши фоліант,
один з Монахів нібито читає.
А Чортик миттю видерся по сходах, сублімувався десь між риштувань)

Брат Домінік (наблизившись, суворо)

Що бачу, браття? В час, коли всі ми
возносимо молитву, — ви в садочку!

Перший монах

Я тут читав Давидові псалми,
а цей достойник грівся в холодочку.

Другий монах

Так, так, я так.

Перший монах (тихо)

Ти менше озивайсь.

(Уголос)

Брат Домінік, у всіх свої таланти.

Брат Домінік

Я добре знаю, декотрі із вас
запретну гру ховають в фоліанти.

(Помацать хоче шкіряну оправу)

Перший монах (обурено)

Брат Домінік, я ще раз вам кажу.
Де більш гріха, я ще подумать мушу, —
чи в книзі тій, що я в руках держу,
чи якби я заглянув вам у душу!

(Закривши фоліант демонстративно, з ображеною гідністю іде.
За ним і другий, підбігцем, хоч старший)

Другий монах

Ой, донесе! От бестія цибата.
Казав: ходім, а ти все ні та ні.

Перший монах

Та він щоночі — шась,
йому ж не до абата.
Йому ж аби проскочити у дірку в бузині.

Брат Домінік

О боже правий! За що така злоба?
Ти ж клеветою осквернив уста.
Сновидець я. Не гріх це, а хвороба.
Якщо й ходжу вночі, то неспроста.
В роду у мене всі вночі ходили.
Яка там дірка? З даху на карниз.
І всі були не те, що ти — худими.
І жоден предок не звалився вниз.
А ви, гладкі яриги, пудофети,
важкі на мисль, глухі на солов'я, —
ти ви ж вночі усі як захропете,
хіба ж на місяць дивитесь, як я?!

Перший монах

Прегарні прачки на ріці Луарі.
Отож і місяць світить все туди.
Крохмальний чепчик, очі карі,
і руки аж рожеві од води!

Брат Домінік

Мій слух терзають натяки гріховні.
Мені, ченцеві, чи до прачок тих?
Якщо й ходжу, — це тільки місяць вповні
мене веде на віжках золотих!

Перший монах

А як тебе над річкою зловили,
ти вже хотів стрибати до човна.
На тому боці всі собаки вили, —
он, сходить вже

(показує на місячне півколо), —

це теж його вина?

Брат Домінік

Ні, mea culpa, це моя провина.
Коли зі мною коїться таке,
з водою миска ставитись повинна
мені в ногах у келії.

Другий монах

Яке!
І що тоді?

Брат Домінік

А я, не мавши тари,
в холодну воду не вступивши в сні,

ото добіг до самої Луари
і вже аж там прокинувся в човні!

Другий монах

То з тебе ж треба виганяти біса,
щоб ти отак не бігав по ночах!

Чортик

(зі сховку раптом визирнувши, хитро)

Якщо мене і виженуть, не бійся, —
На тому боці ждатиму в корчах.

Монахи наполохано сахнулись. З них другий нестатечно дременув.
А перший, зберігаючи поставу, усе ж таки заквапився іти.
Брат Домінік, поштиво склавши руки, прислухався, і віддалився теж.

Сузір'я яблук світяться крізь листя.
На лаві темний силует Старого.
Все западає в морок. Сходить місяць.
Бринять у тиші пилочки цикад.

ДІЯ II

І ось тоді, під місяцем уповні, на дерев'яних ребрах риштувань
з'явився знову Чортик волохатий. Уламок дзеркальця потерши об коліно,
навів його на місяць і пускає по всьому саду зайчики магичні.
Висвітлює дерева, обрис муру, надбиті плити, статуї святих.
І потаємну стежку в бузині, і дірку в мурі, каменем прикриту.

Магічне коло місячного саява спиняється на постаті Старого.

Старий здригнувся — хтось торкнув зненацька його плече.

Високий Флорентієць в ліловому плащі схиляється над ним.

Флорентієць

Чого ти тут сидиш?

Старий

Куди ж мені іти?

Флорентієць

Є в тебе дім і щось на світі рідне?

Старий

На тому світі є. Там всі мої світи.
І вся моя рідня.

Флорентієць

На тому. А деінде?

Старий

Деінде? Де-не-де хтось, може, й не забув.
Деінде? Де-не-де хтось, може, і лишився.

Флорентієць

Хто ти, старий?

Старий

Мене немає. Був.
Під вітром часу камінь розкришився.

Флорентієць

Хто ти, старий? Назви своє ім'я.

Старий

Джованфранческо Рустичі.

Флорентієць

Отямся!

Джованфранческо Рустичі — це я.
Славетний скульптор. Був ним і зостався.
А ти... Ти привид. Ти страшний фантом!
Безумний старче, моторошна тіне!

(Магічний промінь заметавсь між ними, вихоплює із темряви обличчя

—

то молоде й красиве Флорентійця, то маску старості. Вона йому
страшна)

Старий

Ні, я не привид. Ні, я не фантом.
Ти — молодість моя, а я — твоя руїна.

Флорентієць

(самими побілілими губами)

Я... молодість твоя?.. А ти... моя руїна?!

То це я що, отак себе зносив?

Весь розчинився в цьому страховітті?

Старий

Так, я твоє завершення на світі.

Я наслідок усіх твоїх зусиль.

Флорентієць

Які ж то мали бути землетруси,
щоб так на мене обвалився час?!

Старий

Марнота днів, убитих на спокуси.

Хто може врятувати нас від нас?

Флорентієць

(із відчаєм, із невимовним болем)

Якби ми знали, о, якби ми знали,
що буде з нами, о, що буде з нами...

Статуї у глибині саду

(повторюють цей зойк печальною луною,
у небо звівши руки кам'яні)

...Що, буде з нами, о, що буде з нами!..

Флорентієць

А весь мій труд? А всі мої скульптури?
Як ти потрапив у містечко Тур?

Старий

Мистецтву не страшний ні час, ані тортури.
Не час йому страшний... Немає тих скульптур.

Флорентієць

Ти їх продав? О непростенна скнарість!
Чи, може, я нездарно їх створив?
Невже мені судилося на старість,
щоб я отак з собою говорив?!

Ні, ти не я! Такого бути не може,
щоб це був я через десятки літ.
Твоє обличчя на моє не схоже.
Ти хтось чужий. Ти просто якийсь дід.

Сидиш собі на монастирській лаві.
Дрімаєш, стогнеш, як усі старі.
А я — я скульптор в почестях і славі!
Я жив при королівському дворі.

Я мав палац з колонами й фронтоном.
Давав бенкети на півста персон.
Мій дім в Парижі славився бонтоном,
і кілька грацій стерегли мій сон.

Я гроші кидав жменями у кошик,
що для старців там висів на скабі.

Старий

(жебрацьким рухом простягає руку)

Подай мені, убогому, хоч грошик!
Подай хоч грошик з тих своїх скарбів!

Флорентієць

Прости, я справді щось не тим хвалюся,
Я ж не лише достатком дорожив.
В мистецтві я...

Старий

Нічого, не хвилюйся.
Ти вже себе в мистецтві пережив.

Флорентієць

Ти, флорентійський викидню, втікачу!
Згадай мене в мої найкращі дні!
Хіба надгробний пам'ятник Боккаччо
довірили створити не мені?!

А мій Меркурій на тому фонтані?
А мармурове птаство янголят?
А Іоанн на церкві Сан-Джованні,
де хрестять флорентійських немовлят?

Мій перший твір! Мій вистражданий. Досі
я пам'ятаю жар того литва.
Усе було — талант, уміння, досвід.
Чому ж такі сумні мої жнива?

Хто я тепер?! Бездомний чоловіче,
чого сидиш тут поночі в саду?

Старий

Духота вдень. Од спеки худнуть свічі.
Повечоріло. В келію піду.

Флорентієць

Твоїй душі у келії не тісно?
Ти ж із палацу в келію прибув.
Притулок. Тиша. Коників фортіссімо.
Різець в руці держати не забув?

Старий

Та щось роблю, коли нагода трапиться.
Та вже ж і руки не такі як слід.
Приймаю мовчки монастирську трапезу.
Дивлюсь в провалля пережитих літ.

Ченцям тут шахи вирізьбив. Абат
собі на гріб янгелика замовив.

Та ще потроху доглядаю сад.
Отут я й стану деревом зимовим.

Флорентієць

Ти ж вчився в знаменитому Саду!
Був другом і сучасником да Вінчі!
Де ж я себе колишнього знайду?
Як страшно доля глянула у вічі!

О, пригадай Флоренцію — ті храми,
садів Сан-Марко виноградний мур,
де наш синьйор Лоренцо Незрівнянний
для нас відкрив славетний Сад Скульптур!

Зайди в той Сад, заглянь в тінисті гроти,
зустрінь себе в майстернях тих,
де ми в часи насильства, підступу й підлоти
мистецтвом ушляхетнили уми!

Старий

Його нема. Той Сад уже руїна.
Лоренцо вмер. І ти — уже не ти.
Лиш пам'ять, наче дівчинка наївна,
все хоче ляльку в попелі знайти.

Флорентієць

Які були там витвори мистецькі!
І все для нас натура і модель —
етруська ваза, музи давньогрецькі,
античні маски, римська капітель.

В тіні олив, закохані в Елладу,
де птиця Фенікс ще раз ожила,
ми, юні пташенята того Саду,
пили мистецтво з першоджерела!

Упало яблуко. У місячному крузі — цвіте мигдаль рожевий і троянди.
Крислате дерево. На дереві із гнізд, як пташенята, виглядають хлопчики.

І дев'ять муз, прекрасних і струнких,
ведуть круг них свій витончений танець.

В тому Саду ми брались до науки
і перші лаври скубли на вінок.
Всі дев'ять муз, узявшись за руки,
навколо нас водили свій танок.

Он подивись, які ми жовтороті!
Тих пташеняток бачиш у гнізді?
Ти — Рустичі, а він — Буонарроті,
адже ви разом вчилися тоді!

І наш синьйор, музика і дотепник,
тиран, поет, філософ і купець,
любив його, прихильний був до тебе, —
він знав, із кого виросте митець!

За хист натхненний і за труд воловий.
що кожен з вас ним юність надривав,
йому — червоний, а тобі — ліловий
оцей ось плащ синьйор подарував.

То як же сталося, як же все це сталося,
яких зазнав ти злигоднів і втрат,
що з тих Садів

потрапив ти на старість
у цей убогий монастирський сад?

Що привело тебе у цю обитель?
За що в житті так тяжко не прощен?
Святий Мартин, жебрацький покровитель,
з тобою тут поділиться плащем.

А ти ж міг бути велетнем, ти міг!

Старий

(печально похитавши головою)

У мене в пам'яті йде сніг...

(Сніг падає на вже порожні гнізда, і Музи порозходились
навшпиньках)

Флорентієць

Причім тут сніг? Флоренція — Фйоренца,
квітуча тобто. Лілія в гербі.
А сніг там рідко. Звідки ж він береться,
що він іде у пам'яті тобі?

Чого ж у тебе в пам'яті не йде твоя молодість?
Чого у тебе в пам'яті не йдуть твої скульптури?

Старий

Не муч, не згадуй, одійди, замовкни!
Що взагалі в житті було моїм?!

Я весь мій вік залежав од замовників
і те створив, що треба було їм.

Флорентієць

А Мікеланджело, чи не ровесник твій,—
він не залежав, мав од них свободу?
А є у нього хоч єдиний твір,
який би він створив їм на угоду?

Вони ж бувають гірші, ніж вандали.
Він лізти їм в свій труд не дозволяв.
А як вони вже дуже наслідали,
то він на них і дошками шпурляв!

Старий

Так він же геній. Це вже інша річ.
Такий — один на кількатор сторіч.

Флорентієць

Він геній, так. Це ще Лоренцо знав.
І хоч було це декому в досаду,
він дав йому, єдиному із нас,
і кращий мармур, і ключі від Саду.

Ми всі були ще зовсім хлопчики,—
він мав його за майстра у роботі.
Він знав, що то вже буде на віки,
що вийшло з-під різця Буонарроті!

Старий

Оце і є найперша із причин.
Бо хоч би як хто п'явся на котурни —
всі народились кожен хто під чим,
лиш геній народився під Сатурном!

Флорентієць

(нервово загортається плащем)

Ну, добре, я великим стать
не зміг чи не зумів,— часи були брутальні.
Але причому все-таки тут сніг?
Я працював у камені й металі.

То де ж воно, серед яких руїн,
все, що створив я оцими руками,—
я, скульптор навіть Іменем своїм,
я — Рустичі, я — рустика, я — камінь!

Старий

Оце умреш, ніхто й не спом'яне.
В надгробний камінь не вкарбують дати.
Лише ім'я у тебе кам'яне.
Ти дошку в них шпурнути був не здатен.

Флорентієць

Коли цькували — я протистояв.
Лише коли наблизили — піддався.

Старий

Твоя відвага — вище всіх уяв!
Отож-бо й є. У тому-то й біда вся.

Вони — тебе, не ти їх переміг!
Вони твій хист поклали під фуганок.

Флорентієць

Чого у тебе в пам'яті йде сніг?

Старий

Страшна ціна вельможних забаганок!

Ти кажеш — привид, старості фантом.
Послухай. Передсмертне молодію.
Сприйми як притчу, під новим кутом,
ту — давніх літ — забуту вже подію.

До нас природа щедрою була.
Мистецький дар і розум сполучила,—
усе Лоренцо Пишному дала,
але в його нащадках одпочила.

Після Лоренцо занепав той Сад.
Прийшла пора тиранів і купецтва.
Його нащадок теж був меценат,
але... не мав кебети до мистецтва.

Отож, мистецтво люблячи без меж
і мавши влади й золота всесильність,
наслуханий про генія, він теж
хотів до нього виявить прихильність.

А снігу, снігу випало в той рік!
Зима тоді стояла небувала.
Було, пройти з порога до воріт —
лопатами дорогу пробивали.

Тут наш синьйор і здійснив свій порив —
поставити нову мистецьку віху.
Звелів, щоб Мікеланджело створив
йому гігантську статую із снігу.

Статуї у глибині саду

(аж зойкнули, презирнулись)

Звелів створити... статую... із снігу?!!

Флорентієць

Наказ синьйора. Звелено,— роби.
Мороз такий — ніхто не виткне носа.
Я пам'ятаю, цілих три доби
він там ліпив ту статую-колоса.

(Піднявшись по сходах риштувань, уже вгорі показує рукою)

Ось. Отака вона була.
А може, й вища. Бо тепер вже хтозна.
Навколо риштування — грандіозне!
Крізь риштування віхола мела.

А він ліпив свій сніговий шедевр.
Йому вже сніг у відрах подавали.
Лише ворони каркали з дерев,
і двір вітри холодні продували.

З палацу чулась музика. Із вікон
синьйор дивився і його сім'я.
Він був, як віл, терплячіший із віком,
Але тоді ще юний, як і я,—

ліпив. Творив. Вдихнув у неї душу.

(Натхненно ліпить порожнечу чіткими рухами вже закоцюблих рук)

Не спав. Не їв. Ні з ким не говорив.
Змарнів. Промерз. Втомився. Занедужав.
Але створив ту статую, створив!

Гігантську, всю, до самого чола
від льодової брили п'єдесталу!..

Старий

(з гірким сарказмом)

Аби ж хто знав, яка вона була.
Пригріло сонце, і вона розтала.

Статуї у глибині саду

(розгублено і тихо)

Пригріло сонце... і вона розтала!..

Флорентієць

То й що? Ну, примху виконав дурну.
Ну, догодив пихатому нездарі.

На це ніхто й уваги не звернув,
крім літописця геніїв Вазарі.

Старий

А потім папі статую зроби.
А папа Юлій усмиряв повсталих.
Під сміх, і свист, і тюкання юрби
її розбили. Теж, вважай, розтала.

А потім щось завершить не дали.
А потім запідозрили в крамолі.
А потім зацькували, довели...
І що митцю лишилося від долі?!

(Помовчавши, з глибокою печаллю)

Як важко бути в наші дні митцем!

Флорентієць

У наші дні... А завжди і понині?

Старий

Я, може, хочу срібним олівцем
птиць малювати на лляній тканині!

А я все мусив славити когось.
Чиюсь творить подобу гонористу.
Ліпити сніг у мармурі... І ось —
гіркий фінал приборканого хисту!

Флорентієць

Хто ти? Ніхто в своєму доживанні.
Всі знають: Мікеланджело — "Мойсей",
Хто знає, що на церкві Сан-Джованні
твій Іоанн, Левіт і Фарисей?!

Десь високо вгорі — у відсвітах пожеж — скульптурна група: бронзові
фігури, котрі вивершують вже майже п'ять сторіч портал північний
церкви Сан-Джованні.

(Заскiмлив Чортик, димом задимiвся, чкурнув кудись за дошки
риштувань)

Старий повільно зсунувся із лави, побожно дивиться на свій же
власний твір, що ледве мріє десь там угорі, на тлі заграв і грозової хмари.

Старий

Мені, мабуть, уже й не до лиця
вважать себе творцем такого твору.
Але яке ж це щастя для митця —
на власний твір дивитися угору!

(Кланяється)

Спасибі тобі, Хрестителю Іоанне!
Життя було до мене невблаганне.
А ти мене уже й не бачиш звідтам,
стоїш між Фарисеєм і Левітом.

І хмари йдуть, і вітер їх жене.
І коли-небудь, десь там, за віками,

моє творіння, пригадай мене!
Я — Рустичі, я — рустика, я — камінь.

(Скрадаючись, у каптурі, нечутно, проходить, наче тінь, брат Домінік)

Брат Домінік

Ти що, старий, говориш сам з собою?

Старий

Це я з минулим. З долею. З судьбою.
Чогось приснилась молодість мені.
А ти куди?

Брат Домінік

У дірку в бузині,

(Зникає в тінях кам'яного муру. А згодом буде чутно плюскіт весел.
А потім завалують десь собаки — аж ген із того берега Луари)

Флорентієць

Але чому я долю змарнував?!
Мене ж і слава наче не минала,
І сам Вазарі навіть визнавав,
що ця моя скульптура — досконала.

Мені її замовив Цех Купецький.
Я працював не рік, не два,— роки.
Бо це ж не путто, янголи, опецьки,—
це твір монументальний, на віки!

Я не чекав, коли дадуть завдаток,
і не в рахунок зарібку свого,
я навіть спродав материнський спадок,
щоб оплатити бронзу і литво!

І ось тоді, коли вони зібрались
мій труд прийнять, належно оцінить,—
я, подолавши страх свій і радість,
сказав — і чув, як голос мій дзвенить!

(Схвильовано, до когось в порожнечу, піднявшись на шаблінку
риштувань)

Синьйори! Я прошу хвилиночку уваги.
По морю пошуків я плив, як Одисей.
Завершено мій труд, і ось він перед вами —
Хреститель Іоанн, Левіт і Фарисей.

Я тяжко працював і сумнівався надто.
І чудо одкровенень було мені як грім.
Тепер я не боюсь. Покличте Леонардо
і Мікеланджело,— я вірю тільки їм.

Замовники мої! Повірте, не зухвальство —
це просто для митця найбільше з його щасть.
Бо краще хай мій труд мені не схвалить майстер,
ніж нетямущий хто хвалу йому воздасть!

Старий

Ну, а вони покликали свого.
Принизили і заплатили скупю,
бо він сказав, що твір щось не "ого",
і що ціна — п'ятсот, не більше, скудо.

Флорентієць

Та краще б звір мене ударив бивнем!
Я побілів, і я сказав їм так: —
Чи вам, синьйори, не здається дивним,
що труд митця оцінює слимак?

Старий

І почалось. Погрожували пальцем.
Злостивцем називали і зухвальцем.
Що молодь вперта, і від того зло.
Що в їхній час такого не було.

Флорентієць

Я вийшов звідти,— з мене було досить.
Я десь кудись забіг тоді, я зник.
Це був мій перший, мій болючий досвід:
замовнику зручніший ремісник.

Старий

Чого ж ти не сказав йому: — Паскудо,
мені не треба ті нещасні скудо!
Ти ж власним коштом більше оплатив.
Чого ж ти їх тоді не всовістив?

Флорентієць

Я гордий був. Принаймні хоч гордині
ніхто не сміє збавити людині.

І потім, я ще жив не у нестатках.
Я мав куди подітись від образ.
Мій дім стояв у лоджіях і в ґратках,
У мене був домашній дикобраз.

Я міг собі дозволити дозвілля,
себе ще не приводячи до скрут,
півроку роздивлятися сузір'я,
два роки заморожувати ртуть.

У мене був мій говорящий ворон.
Мій час життя у вічності тривав.
Я міг неквапно працювати над твором,
а потім твори друзям роздавав.

Був невідлюдний. Добре грав на лютні.
Життя було безпечне і легке.

Старий

Чого ж ти не подумав про майбутнє?

Флорентієць

Чи міг я думати, що воно таке?!

В примарнім крузі місячного світла — такий трагічний у своїй
самотності —
сидить на лаві Рустичі, старий.

Спалахують суцвіття фейєрверків, сніп кольорових іскор над юрбою.
Невтримний шал веселощів і свята.

Уся в гірляндах пишна колісниця. На ній стоїть прекрасна Марієлла,
вона шпурляє квіти у юрбу.

Торкає струни лютні Флорентієць,
і дев'ять
карнавальних
флорентійок —
ті ж самі музи, але вже інакші,

як хризантеми в карнавальних масках, в тимпани б'ють, оточують,
танцюють,
все далі відтісняють Флорентійця.

Флорентієць

(і весело, і трохи винувато)

Флоренція любила карнавали.
Я флорентієць, я любив їх теж.

Старий

О ви, що стільки часу змарнували
на фейєрверки з флорентійських веж!

На ваші п'яні гульбища, бенкети,
де кожен з вас пишався, як індик,
де ваші запопадливі поети
наввипередки славили владик!

Флорентієць

(награючи на лютні, мов не чує)

О Маріелла, Маріелла, Маріелла!

Старий

(у намаганні якось бути почутим, зіп'явсь на лаву, в пароксизмі гніву)

Спиніться, схаменіться, в гупотінні
не чуть, як наближається біда!
Вже вас немає. Вже на ваші тіні
розлив бокал кривавий тамада.

Я вам кажу. І час такий настане.
Хто що посіяв, той те і пожне.
Флоренція болить. Флоренція повстане.
Флоренція тиранів прожене.

Вона змете палаци їхні й замки,
вона такий утне їм карнавал,
що тільки чорт знайшов би там уламки
од жаху перекошених дзеркал!

Чи ви тоді отямитесь прозрівши?
Вином не скаламучуйте уми!
Бо згинете, Флоренцію призивши
до голоду, усобиць і чуми!

Я вам кажу. Я вас молю. Я прошу.
О, схаменіться, поки ще живі!
Ви казитесь, ви тонете в розкошах.
Волаю вам — потонете в крові!

Голоси

(обурені, з танцюючого натовпу)

А це ще хто? Хапай його за поли!
Чого він тут, тягни його униз!
Ти що, як тінь ченця Савонароли,
над безтурботним натовпом навис?!

Флорентієць

(наспівує і награє на лютні)

О Марієлла!

Старий

Боже, він не слуха!
Його робітня пилом припада.
Флоренції загрожує розруха,
а він на карнавалах пропада!

Він з ними їхній. Деспоту в угоду
зліпив аж кілька непристойних пик.
Одне із двох — або люби свободу,
або залеж від милості владик!

Чого ти тут? Ти — Рустичі, ти — брила.
На що марнуєш дар свій і літа?
Не дай собі надборкувати крила,
тебе ж погубить вся ця суєта!

Лоренцо був, а ці вже — не Лоренцо.
Вони, як гусінь, об'їдять Флоренцію.
Ти робиш те, що прагне їх пиха.
Вона у них до істини глуха,

Ти думаєш, що хист твій невичерпний?
Ти ліпиш сніг.

Флорентієць

Та згинь, кажу, мано!

Старий

Всіх пиятик незмінний виночерпій,
ти чуєш — скреготнуло твоє дно!

Флорентієць

Ти не турбуйсь, там вистачить на дні ще.

Старий

Такий талант, ти міг би вразить світ!

Флорентієць

Тобі тепер зі старості видніше,
що слід мені робити й що не слід.

Старий

Чи ж довго буде молодість тривати?
А ти її розтринькав не на те!

Флорентієць

(підспівує і награє на лютні)

"Троянду треба рвати, поки вона цвіте!"

Старий

Хіба митцеві місце серед зборищ?
Спинись. Подумай. Не жадай хвали!

Флорентієць

Старий, колись усе це договориш,
десь іншим разом, бо нема коли!

Старий

Коли танцюють музи тарантелу,
чи обертом не піде голова?

Флорентієць

Створив я мармурову Маріеллу.
Та більше до душі мені жива!

(Підставив руки — прямо з колісниці йому в обійми впала Маріелла.
Вона сміється і танечним кроком веде його у танець за собою.
Вона струнка, прекрасна і жагуча. Це досконалий образ флорентійки.
"О Маріелла, лілія Тоскани!" — наспівує і грає Флорентієць)

Старий

Куди ж ти йдеш? Невже ти йдеш з юрбою?!

Флорентієць

Я цілу ніч гулятиму! Уп'юсь.

Старий

(раптово з ніжністю)

Люблю тебе, милуюся тобою!

Флорентієць

А я тебе ненавиджу, боюсь.

Тьмяніє пишне древо фейєрверка. Мітлою Чортик підмітає квіти.
І дев'ять муз у масках карнавальних відходять, озирнувшись на Старого.

Старий сидить, похилений, на лаві. Десь плюскіт весел в темряві і тиші.

Нечутно повернувся Флорентієць, спостерігає сумно звіддалік.

Флорентієць

Яка самотність! Монастирські мури.
Чиїсь надбиті плити у траві.
Ці вапною заляпані скульптури,
котрі вночі говорять, як живі.

Жаринки зір з небесної жаровні.
І той чернець, що веслами гребе.
І чорний хрест під місяцем уповні.
І цей старий, що згадує себе...

Дожив. До себе відчуваю жалість.
"В останній тузі",— як сказав Катулл.

Колись мені, ще в юності, ввижалась
тінь Данте у Саду Скульптур.

Він теж сидів, похилений, на лаві,
додолу руки звисивши бліді,
але ж безсмертний у всесвітній славі!..

(Жест розпачу і туги в бік Старого).

Себе — таким — я уявляв тоді?!

Старий

Ось і говориш із старим тепер ти.

Флорентієць

Вже маю час. Минувся мій розгул.

Старий

"Чи я не забарився вмерти?" —
Хто це сказав?

Флорентієць

Здається, теж Катулл.

(Стих плюскіт весел. Лунко впало яблуко. Десь вдалині загавкали
собаки)

Старий

Доплив чернець.

Флорентієць

Не був же я нездарою!

Старий

О, стрепенуло крильцями пташа.

Флорентієць

Що там за муром?

Старий

Круча над Луарою.

Флорентієць

Це скрикнув сич?

Старий

Або чиясь душа.

Флорентієць

О Марієлла! Плакалось, грішилось.

І кожен з нас колись на світі був.

Старий

Вона при хворій матері лишилась.
А я поїхав. Я її забув.

Флорентієць

Ти не забув. Ти думав, що забудеш.
Ти у Парижі мав їх не одну.

Старий

Мовчи, бо в серці знов її розбудиш!

Флорентієць

Вона померла. В голод, у війну.

Будинок їхній над рікою Арно
потроху зносять води прибутні.
А ту скульптуру, Марієллу з мармуру,
десь вивезли. Вона на чужині.

Вони її украли, безборонну.
Якийсь ландскнехт повіз як сувенір.
Або продав якомусь там барону
твою любов, твій безіменний твір.

Старий

Як я різьбив ті риси дивовижні!
Було натхнення схоже на екстаз.
Я вже й пізніше, при дворі, в Парижі,
шукав її у мармурі не раз.

Усе було — і молодість, і сила,
і спокій, і достаток, і хвала.
Але вона вже більш не осінила,
вона до мене більше не прийшла...

Флорентієць

Так на таланті зрада окошилась.
Ти Маріеллу кинув у біді.

Старий

Але ж вона при матері лишилась!

Флорентієць

А хто була Флоренція тобі?

Старий

Флоренція? В якому одкровенні
пізнає правду стомлена душа?
Чи Данте, що похований в Равенні,
хоч сумнів щодо цього полиша?

Вона його судила, і цькувала,
і змусила вмирать на чужині.
Жорстока, невблаганна і лукава,
вона була як мачуха мені!

Флорентієць

Чого не скажеш в гніві благороднім?
Та муки Данте більші за твої.
А все одно й на камені надгробнім
він називає матір'ю її!

Старий

Вона його посміла проклинати.
Він був нелюбий, як усі митці.

Флорентієць

Цькувала не Флоренція, не мати,
а міста самоназвані отці.

О ті страшні, розбещені, погані,
усіх віків вельможні старигані!

В якій лиш не з'являлися личині,
який лиш бруд не мали на руках!
Вони помруть, а наслідки злочинні
відлунюють ще довго у віках.

На риштуванні Чортик позіхнув і, опустивши дзеркальце блискуче,
затарабанив ратичками стиха об дерев'яні ребра риштувань.

Чортик

Обридло зайчики пускати, перепочину,
а то ще хтось пошпурить кирпичину.
Та й взагалі, признатися, мені
людські страждання все-таки нудні.

Я все вже бачив і до всього звик.
Усе це суєта і від лукавого.
Щось дуже темно.

(Хукнув і протер блискученький уламок об коліно)

О, жіночий крик!
Ану погляньмо, це вже щось цікавого.

(Висвітлює дерева у саду, де в глибині між статуями раптом майнула
біла постать у туніці)

Прекрасна жінка

(простягає руки, у неї голос як антична флейта)

Іду, іду, чекай мене в саду!
Ти де, ти де, в якому ти вигнанні?
О милий мій, нічого, я знайду.
Де ж ти подівся, Рустичі, Джованні?!

Флорентієць

(назустріч їй розкрив свої обійми, змахнувши крилами лілового
плаща)

Я тут. Я жду. Мене вже навіть два.
Ти в плесі ночі біла, як латаття.
О Марієлла з мармуру! Жива?!
Про що мене ти хочеш розпитати?

Як я любив? Як згадував той час?
Як мріяв я хоч вісточку дістати!

Старий

О Маріелла! Вже немає нас.
Ти що, прийшла моїм надгріб'ям стати?

Прекрасна жінка

(з жахом відсахнувшись, розгублено питає Флорентійця)

О мій коханий, хто він, цей старий?
В його очах печаль така нестерпна!

Флорентієць

Він — Рустичі, котрий тебе створив,
щоб ти була у камені безсмертна.

Прекрасна жінка

(тихо підійшла, поцілувала у чоло Старого)

Це ти, Джованні? Плащ твій не ліловий.
Лице твоє спустошене й сумне.

Старий

Облиш мене. Твій дотик мармуровий
уже в мені не воскресить мене.

(Прекрасна жінка ніби заточилась, руками затуляючи обличчя,
і, ставши на коліна, скам'яніла)

Чортик

І хто вона йому, кохана чи жона?
Така красуня й мертвому присниться.
Ото біда, сполохав кажана.
Світанок скоро, треба буде змиться.

(Наводить світлий промінь на Старого)

Ану, цікаво, що він там шепоче?

Старий

(долоні склавши, наче для молитви)

Сан-Марко, Сан-Джованні, Санта-Кроче.
О Фіоренца, щастя моє, горе!
Санта-Марія дель Фіоре,
Санта-Марія дель Фіоре!..

Чортик

Дивак старий, чи випив двісті грамів?
Шепоче назви флорентійських храмів.

Старий

Сан-Спиріто, Сан-Сальві, Сан-Міньято,
Сантіссіма Аннунціата.
Лунгарно, Арно... чи прожив я марно?

Чортик (здивовано)

Шепоче річку!

Старий

Арно, Арно, Арно!

Етруська пристань, лілія долин.

Долинь до мене здалеку, долинь!

О Фіоренца, щастя моє, горе!

Санта-Марія дель Фіоре,

Санта-Марія дель Фіоре...

Флорентієць

(скорботно нахиляється над ним)

Ти молишся?

Ти молишся.

Молись.

А ти ж покинув все оце колись.

Старий

Я не один. Не я один. А Данте?

Він теж молився іншим небесам.

Флорентієць

О, не порівнюй, Данте був вигнанець.

А ти втікач. Ти сам покинув, сам!

Старий

Я вже не міг, уже не мав я змоги

терпіти всі ці війни та облоги.

Ці сутички, то голод, то чуму,
коли не знаєш, хто за що й чому.

Все гризлися, усе когось бороли.
Хіба я проти істини грішу?
Я обгорілий труп Савонароли
із юності у пам'яті ношу!

Ми тільки й знали — страти, індульгенції,
республіка, монархія, чума.
Та я усе зробив би для Флоренції,
але ж умов для праці там нема!

Бо що створити можна в одурінні
у цих капканах герцогських столиць,—
то прославляй синьйора Содеріні,
І то знову перед Медичі стелись.

Я ж другом був великого да Вінчі,
я ж вчився в знаменитому Саду!
Я ж народився, щоб творити вічне,
аж поки сам у вічність перейду.

Я ж був готов за стіни ті вмирати,
але не міг там жити навідріз,
як ще один германський імператор
І нам ще одного Медичі привіз!

Флорентієць

Між іншим, дехто вибирав не втечу,
хоч міг так само зв'ятись, втекти.
Буонарроті захищав фортецю.
Чи, може, він бездарніший, ніж ти?

Старий

Буонарроті інший. Він подвижник.
На ньому все, оскільки він Атлант.
А я хотів свободи хоч на тиждень,
я так боявся змарнувать талант!

Мені огидні всі оці баталії,
я задихаюсь, коли щось горить.
В цій на шматки розтерзаній Італії
я вже не міг ні жити, ні творить!

І я пішов, я виїхав, я згоден
був до Парижа пішки добрести.
І тільки згодом, тільки згодом, згодом
я озирнувся на оті хрести.

Душа стомилась піднімати брили.
Мені б забути всіх уже і все!..
Та тільки там... до отчої могили...
чи хоч хто-небудь квіти принесе?

Свого неба не замінить жодне.
Без тих коханих обрисів і рис
я почорнів, як дерево жалобне,
в чужій землі усохлий кипарис!

Мого життя лишилося на денці.
І рад вернутись, та нема вже сил...

Флорентієць

Ти молодість залишив у Флоренції.
Вона поплаче біля тих могил.

(Сутемні статуї, печально склавши руки, неначе тихо моляться в саду,
—
магічним сяйвом висвітлена кожна)

Старий

Скажи, а де тепер Буонарроті?

Флорентієць

Живе у Римі. Має свій куток.
Згорбатів у труді, посивів у скорботі,
а людям чорно в роті од пліток.

Старий

Про нього завжди. Важко жить гіганту.
Усе хтось ляпне брудом з-під копит.
Бо хто не має власного таланту,
того присутність генія гнітить.

Флорентієць

Якби він, звісно, якимсь легше жив,
за кардинальську шапочку служив
чи хоч вдавав догідника, смиренця,—
а так його вже мають за шаленця.

Ти поки вів тут бесіди достойні,
він взагалі балакати одвик,
на пустирі Воронячої Бойні
купивши дім подалі од владик.

Він захищав республіку. При ній
фортеці зводив, щоб жила Флоренція.
Коли ж настала влада тираній,
він скам'янів. Він сам уже фортеця.

Він вже старий. Він дихає на ладан.
Він пережив облогу і чуму.
А дух його нікому не підвладен,
його талант покірний лиш йому!

Старий (із заздрістю)

Мабуть, створи-и-ив!

Флорентієць

А міг створити втричі!
Невільник він в лавровому вінку.
Всі так і ждуть, щоб він їх возвеличив,—
самих лиш пап вже кілька на віку.

Не встиг зробити Юлію гробницю,
вже папа Лев підняв свою десницю.
А там Климент,— і спробуй всім потрафить.
То Медичі, то Борджіа й Караффи.

В його душі республіка болить.
Він чує скрізь холодний подих пустки.
Де в бронзі треба деспота одлити,
там генії зникають, як етруски.

Біда служить володарям земним,
їм не потрібні сни його пророчі.

Усе життя крізь дні його і ночі
гробниця папи гналася за ним!

Старий

От бач, от бач, а я од цього втік,
бо я не міг душею покривити.
Мене прийняв і прихистив мій вік
король Франціск, мій друг і покровитель.

І, переживши дома хтозна й що,
утікши з дому до чужого краго,
я в ньому покровителя знайшов,
в житті якому рівного не знаю!

Од нього я, зболілий від образ,
почув надійне слово оборони,
що мій талант заблисне, як алмаз
його до муз прихильної корони.

Флорентієць

Але ж ти не помітити не міг,
як полум'я відсвічує в алмазі!

Старий

Ти розумієш, він палив своїх,
а я у нього підлягав повазі.

О, як мене він приязно зустрів!
Мисливець, красень, набакир корона.
Він поважав художників, майстрів,
у нього при дворі було їх цілі грона.

Були поети й музиканти там,
цвіли гірлянди преціозних дам.
Усіх країв зацьковані вигнанці
могли зустрітись в танці і в альтанці.
Була це просто золота пора
для музики, для пензля і пера.

Це після наших вічних колотнеч,
де завжди попіл змішаний з землею
ще з тих часів, як древньоримський меч
підсік етруську царствену лілею!

Флорентієць

Але у тій жасминовій альтані
хіба не пахло димом на світанні?
Чи там у вас вважалось за чесноти —
дивитись, як палають гугеноти?
Хіба і досі в пам'яті не стогне ще
оте жахливе протестантське вогнище
в той день, коли ти в'їхав у Париж?

Старий

Пече лиш те, в якому сам гориш.

Я пекло мав своє на батьківщині.
Велика річ — прихильність короля!
Я тут забув підозри безпричинні,
піднявся до почесного щабля.

Це був король великої душі.
Він на мистецтво іклами не клацав.

Не те, що наші скнари й торгаші,—
він дав мені утримання й палаццо.

При ньому я, не знаючи турбот...

Флорентієць

Прожив спокійно дев'ятнадцять год.
І що ж створив ти, мавши той дворець,
Джованфранческо Рустичі, митець?

Старий

Зробив каменю, королю присвячену.
Фігурку для алеї Фонтенбло.
Так, тутті-фрутті, всяку всячину,
на щось велике часу не було.

Але вже потім, під кінець, повір,
я міг створити вікопомний твір!
Король довіру виявив мені —
звелів його воздвигнуть на коні.

У ореолі величі і влади,
на віки вічні, як митці Еллади!
Я приступив, не гаючи ні дня.
Насамперед я виліпив коня.

Але такого довелося вперше.
Я глину м'яв і грів у пальцях віск.
Бо це ж той Кінь, де мався бути вершник
Його Величність, сам король Франціск!

Це ж не якась кульгава конячина,
що возить камінь із гірських кар'єрів.
І не арабський огир сарацина,
і не квадратні коні кондотьєрів.

Я ще не знав, якого мені треба.
Шукав натуру, гідну для взірця,—
від гордих коней колісниці Феба
до племінного в стайні жеребця.

Я їх вивчав, гру м'язів, хід ногами.
Мій власний твір ввижався вже мені
у блиску золотої амальгами —
як Марк Аврелій в Римі на коні!

Он подивися, що то був за Кінь,
яка від нього велетенська тінь!

Віддалеки, у відсвітах багаття, з'являється — то слабше, то чіткіше
— величний силует Коня на постаменті.
Навколо — дев'ять преціозних дам ведуть повільний вишуканий танець,
і страусові пера, як туман, похитуються в такт, підсвічені багряно.

Флорентієць

Велика тінь, бо полум'я яскраве.
Смолисті дрова, гарно палахтять.
Так там були хоч війни, хоч заграви,
а тут же гугеноти гуготять!

Тут музи вже затягнуті в корсажі.
Але підошви в попелі і в сажі.

Чортик (єхидно)

Утік, здається, в місце підходяще,
бо тут було освітлення ще краще.

(Перестрибнув по дошках, щоб видніше)

Як у світильні обгорілий ґнотик,
уже ледь-ледь чорніє гугенотик!

Один Святий із трьох камінних статуй старечим рухом раптом
нахилився
і запустив у нього яблуко. Той зник.

На постаменті — королівський Кінь.
Придворні дами рухаються в танці, мов кришталеві келихи довгасті.
Голівки — наче виплекані квіти, що у росі коштовностей ряхтять.

Флорентієць

В садах Лоренцо музи були інші.
Придворні музи — це вже наслання.

Старий

Та почекай, іще ж я не закінчив.
Ти не на них — дивися на Коня!

Флорентієць

Кінь, справді, гарний. Ну, чого ж ти стих?

Старий

Коня створив я, вершника не встиг.

Уже була і форма для лиття.
Король помер, зчинилось сум'яття.
І я, що був при ньому у фаворі,
враз опинився жертвою сваволі.

Новий король хотів нового твору.
Віддав палац мій іншому синьйору.
Закликав майстра для нових скульптур,
мене, старого, витуривши в Тур.

А кінь мій, кінь, в могутніх м'язах руху,
стоїть десь на задвірках серед брухту.
Тепер його єдині верхівці —
паризькі голуби і горобці...

(Зненацька тріск і скрегіт — Флорентієць, із риштування виламавши дошку,
в страшому гніві різко розмахнувся — аж із Коня спурхнули горобці)

Чортик

(уламком дзеркальця шліфує свої кігті)

Гай-гай, маестро, чи не пізно трошки?
Було б раніш виламувати дошки.
Тепер шпурляйся хоч і навсібіч —
це вже на дрова в монастирську піч.

Старий (розбитим голосом)

Я натякав новому королю,
що я його у бронзі віділлю.

Адже він попереднику рідня,
то як Франціска вже нема живого —
чому б на того самого коня
не посадити вершника нового?

Він як не чує. В погляді зима.
Я зрозумів, що вже мене нема.
Що тут мій кінь нікому вже не треба.
Що Марієлла кличе мене з неба.

Що я минув, що я уже не вгідний,
і тут чужий, і там уже не рідний.
І от сиджу, як тінь себе самого,—
такий кінець життя мого земного.

Флорентієць

(з гірким докором, майже крізь ридання)

Ти ж був один з блискучої плеяди!
Життя було до тебе не скупе.
То як же так?! І хто з вас кого зрадив —
ти свій талант чи твій талант тебе?

І що ж тепер? Якби ж було знаття!
Я ж міг створити незабутні речі!
На що ж потратив я своє життя?!

Старий

На риштування біля порожнечі.

Самий лиш постамент у відсвітах багаття. Коня немає, він уже
розтав.

Десь піє півень по той бік Луари. Чкурнув зі сходів Чортик в бузину.
І дев'ять преціозних дам — придворних муз, затягнутих в корсажі,—
повільно дотанцювують гавот.

Флорентієць

(зіщулено і безпорадно спершись на виламану дошку з риштувань)

Як тісно в пам'яті сторіч!
Як рідко зводяться титани!
Створити річ,
створити річ,
котра ніколи не розтане!

Це був життя мого девіз,
мій сніп ілюзій іскрометних.
І що ж із цього я довів
на ці останні кілометри?

Старий

(з безмірним жалем, стомлено і тихо)

На що мій труд пішов потрібний?
І що я створював щодня?
Кому на світі був потрібний
той постамент того Коня?

Чи так би шлях мій завершився?
Душа б зазнала цих тортур,
якби на світі десь лишився
мій Сад Нетанучих Скульптур?!

Флорентієць

На це немає індульгенції.
Велика доля не збулась.
Ти обійшовся без Флоренції.
Флоренція без тебе обійшлась.

Старий

Та краще б я був осликом у долині Арно,
ніж так прожить безслідно і нездарно!

Та краще б я в палючому промінні
убогу землю потом поливав!
Та краще б я овечок на камінні,
як Джотто у дитинстві, малював!

Кому тепер слова мої прощальні?
О, як мені їх тяжко вимовлять!
Хреститель флорентійської хрещальні,
благослови прийдешніх немовлят!

Хто пригадає, хто мене оплаче?
Кому я рідний тут на чужині?
Я, що створив надгрібок над Боккаччо,—
чи буде хоч горбочок по мені?!

Флорентієць

(відкинув дошку, з гіркотою, з гнівом)

Чого ж покинув ти Флоренцію?
В які повіявся світи?
Де ти хотів собі свободу
нічим не сковану знайти?

Усі володарі — Прокрусти.
Твоя душа по той бік Апеннін,
де навіть стіни викладені р у с т о м —
закам'янілим іменем твоїм!

Де на порталі, вище брам і веж
твого стокрот розтерзаного міста,
стоїть твій твір у відблисках пожеж,
а ти тут ліпиш коники із тіста!

Старий (з розпачем)

О Фіоренцо, мати моя мила!
Чого я тут, поклич мене, верни!
Я — Рустичі, я — рустика, я — брила.
Я хочу спати під твої терни!

Флорентієць

Ти ж сам пішов,
чого ж тепер ти ремствуєш?
Палаццо мав, тепер цей божий дім.

Старий

(руками ловлячи повітря, як сліпий)

Скажи мені, в який тут бік Флоренція?

Флорентієць

Уже у бік безвиході. Ходім.

ДІЯ III

Сад по коліна в білому тумані. Кують світанок молоточки птиць.

З'являються невиспані ченці, у чорних рясах — як рухомі тіні.
Один — із фоліантом під пахвою.

Перший монах

Ну, вже отут. Усі ще сплять. Дограєм.

Другий монах

Ні, трохи далі. Знов хтось переб'є.

Перший монах

Що за життя? Отак і повмираєм,—
все хтось дограти в шахи не дає.

Другий монах

А що ж ти зробиш, коли гра запертна?
Абат казав, що вгодна сатані.

Перший монах

Чкурнем у ліс?

Другий монах

Дак брама ще заперта.

Перший монах

Є незапретна дірка в бузині.

Другий монах

(оглянувши себе критично по периметру)

Це не для нас. Вживаєм дужо страви.

Перший монах

Ну, спробуй, ну!

Другий монах

Якби ж то я проліз!

Перший монах

(руками прогорнувши бузину)

А там диви, які високі трави!

Який густий і несходимий ліс!

Туман у кручах... і луги... і стежка...

Яке село по той бік вдалині!

Отож він — шась! Хіба за ним устежиш?

Велике діло — дірка в бузині.

Другий монах

Давай сюди, оно густіші віти.
Дограєм хутко. Де твій фоліант?

Перший монах

Але чому розсипані тут квіти?
У нас в саду нема таких троянд.

Другий монах

А й справді, глянь, ще навіть не зів'яла.
І лілія. І пахне. Ну й діла!

Перший монах

Колись ми у Флоренції стояли,
там отака в гербі у них була!

Другий монах

Ти звідки знаєш? Ти бував у битвах?
Ти воював? За кого з королів?

Перший монах

Ні. Я чернець. Я хоронив убитих.
Святий Мартин жаліти всіх велів.

Другий монах

То гарний герб, якщо на ньому квітка.

Перший монах

Вона давно вже скупана в крові.

Другий монах

Але оця, посеред саду, звідки?!
А що ото блищить у кропиві?

Ой, знак лихий,— то дзеркальця уламок.
Чого він тут, між яблунь і між слив?
Закинуть треба. Хто тут був під ранок?
Ні, не дістану, руки пожалив.

Перший монах

Та кинь його! Постав свічу в каплиці.
Який туман піднявся з низини!
Тут, може, ті луарські чарівниці
вночі кисіль варили з бузини.

Другий монах

А де старий? Бувало, сторожує.
Було б не зайво завести і пса.
Наш монастир із кручею межує,
тут можуть бути різні чудеса.

Хтось уночі малину поколошкав.
На риштуваннях сходи поваляв.
Ти бачиш — повиламувані дошки,
хтось уночі тут дошками шпурляв!

Що тут було? Які нічні події?
Чи сили зла вчинили цей погром?

Чи привиди блукали? Чи злодії
проникли в сад ділитися добром?

Перший монах

Та це нічні пригоди Домініка,
робив з чортами місячний пікнік.
Ну, так і є. Диви, шматок туніки!

(Сміється)

Невже котрусь ловив? Ну, брат, ну, Домінік!

Другий монах

Давай заляжем біля того лазу,
підстережем та й схопим за рукав:
ага, попався! Присмиріє зразу.
Щоб нам за шахи більш не дорікав.

Перший монах

А далі що? Покличемо абата?

Другий монах

Ні, лиш злякаєм. Щоки як надму!

Перший монах

Коли ти так заліг підстерегти собрата —
то чи, бува, не заздриш ти йому?

Другий монах

Ну, бог із ним. Хай жде на божу кару.
А ми ще зробим декілька ходів.
Ще поки він перепливе Луару!
То де ж старий, що завжди тут сидів?

Перший монах

В коморці теж, я йшов, його немає.
Розтанув, щез, так наче й не було.
Такий був добрий дід, сидить собі, дрімає.
Нещасний чоловік, самотній був зело.

Другий монах

А ти, а я... Чи він такий тут перший?
Ми всі прийшли, щоб тихо проминуть.

Перший монах

Не дай господь, ні живши так, ні вмерши,
нема кому старого й спом'януть.

Другий монах

А може, він і сам у цьому винний?
У чомусь винні завжди ми самі.
Що є життя? Це — проминання тіней.
Так у святому сказано письмі.

Перший монах

А хтось казав, що бачив його в славі.
Ще говорив там про якісь сади.

Другий монах

То, може, шахи розкладем на лаві,
якщо старий тут більше не сидить?

(І раптом перелякано спинився — за клаптями летючого туману
помітив мармурову Марієллу, що мов надгробний пам'ятник стоїть)

А це ще що?! Мир-мур-мар-мрова...
Мана... мене... о господи!.. спокут...
Іди сюди, тут жінка мармурова!
Ой, гріх який, і звідки вона тут?!

Перший монах

Ну, я тобі скажу, ти не монах, ти містик.
То жінка, то чорти, то в кропиві те скло.

Другий монах

Ми ж грали в шахи ось на цьому місці.
Але її тут вчора не було!

Перший монах

А й справді, гм, із нами хресна сила.
І наче ж не пили, а стільки страховіть.

Другий монах

Ти ж подивися, тут нема могили.
Чому ж вона навколішках стоїть?

Перший монах

А уяви, яка ж була натура!

Другий монах

Але ж, даруй, ми люди не старі.
Хіба можливо, щоб така скульптура
стояла тут у нас в монастирі?

Перший монах

Вона скорбить. Вона така побожна!
Вона цнотлива з голови до ніг.

Другий монах

Вона прекрасна, і тому не можна.
Франціск Ассізький безвісти б забіг!

Перший монах

Дай надивитись. Припини дебати.
її не можна бачити без сліз.

Другий монах

Ти б не хотів, щоб хто-небудь абату,
що ми її тут бачили, доніс?

(Монахи, ошелешені, виходять)

Пливе туман. З-за старовинних мурів ледь прозирає золотаве сонце.
І з легкістю ковзнувши, наче змії, із бузини виходить безшелесно брат
Домінік.

Скрадаючись, проходить мимо статуй,— вони від нього скрушно
відвернулись.

Брат Домінік

(склав руки шанобливо)

А головне, що встиг я на молебень.
Лиш другі півні піють з-за ріки.
Такий туман, вже ходиш як у небі.
І яблука знімаєш, як зірки.

Хвалити бога, на душі не хмарно.
Прекрасен світ крізь дірку в бузині.

(Помітив мармурову Марієллу)

Та що я бачу? Фьєзоланський мармур!
Яка краса відкрилася мені!

(Підходить ближче, вражений, спинився)

О жінчино! Мовчу в зачаруванні.
І як же ти змогла сюди пройти?

Далекий голос

(як антична флейта, загубленим у просторі відлунням)

Де ти подівся, Рустичі, Джованні?
Джованфранческо Рустичі, де ти?!.

1983-1985